

شعر عاشورایی

در ادبیات پس از انقلاب اسلامی

عباس رستمی

شعر عاشورایی در ادبیات پس از انقلاب اسلامی

عباس رستمی

ناشر: عاصم

صفحه آرایی: واحد هنری انتشارات عاصم

نوبت چاپ: اول / ۱۴۰۰

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۷۰-۳۹-۱

قیمت روی جلد: ۸۰۰/۰۰۰ ریال

سرشناسه: رستمی، عباس، ۱۳۵۱-

عنوان و نام پدیدآور: شعر عاشورایی در ادبیات پس از

انقلاب اسلامی / عباس رستمی

مشخصات نشر: تبریز: انتشارات عاصم

مشخصات ظاهری: ۲۹۳ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۷۰-۳۹-۱

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: عاشورا -- شعر -- تاریخ و نقد

Tenth of Muharram -- Poetry -- History and criticism

عاشورا در ادبیات

Tenth of Muharram in literature

شعر فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد

۲۰th century -- History and criticism

رده بندی کنگره: PIR۳۵۵۵

رده بندی دیویی: ۸۱/۰۰۹۳۱

شماره کتابشناسی ملی: ۸۵۶۴۷۵۵

مؤکز بخش: نشر عاصم، ۹۱۴۵۸۷۳۳۵۲

پست الکترونیک ناشر: nashre.asem@gmail.com
www.asembook.ir کتاب: نشر عاصم

همه حقوق محفوظ است. تکثیر، ذخیره در سیستم های بازیابی محفوظ است.

فهرست

۹	پیشگفتار.....
۱۷	مقدمه.....

فصل اول: تاریخچه‌ی شعر عاشورا

۲۵	مرثیه سرایی در شعر عرب.....
۳۳	سروده‌های فارسی عاشورایی.....
۳۶	۱. دوره‌ی اول «از آغاز شعر فارسی تا پیش از دوره‌ی صفویه».....
۴۴	۲. دوره‌ی دوم «صفویه».....
۴۵	ویژگی‌های شعر دوره‌ی صفوی.....
۴۷	مرثیه سرایان دوره‌ی دوم «صفویه».....
۵۲	۳. دوره‌ی سوم «افشاریه، زندیه و قاجاریه».....
۵۳	ویژگی‌های مرثیه‌های عاشورایی در این عصر.....
۵۸	مشروطیت و شعر عاشورا.....
۵۹	۴. دوره چهارم (دوره‌ی معاصر).....

فصل دوم: ویژگی‌های محتوایی شعر عاشورا پس از انقلاب اسلامی

۶۵	عوامل مهم تطور محتوایی شعر عاشورا در دوره‌ی معاصر.....
۶۶	وضعیت شعر عاشورا پس از انقلاب اسلامی.....
۶۸	ویژگی‌های محتوایی شعر عاشورا پس از انقلاب اسلامی.....

۶۹	۱. رجز و حماسه.....
۷۶	۲. ظلم ستیزی.....
۷۷	۳. آزادی و آزادی.....
۸۰	۴. عرفان.....
۸۶	۵. مرثیه و سوگواری.....
۹۳	۶. عطش و تشنگی.....
۹۶	۷. مظلومیت.....
۹۸	۸. غربت.....
۹۹	۹. عشق.....
۱۰۲	۱۰. پیام رسانی.....
۱۰۶	۱۱. جاودانگی و ماندگاری در تاریخ.....
۱۰۹	۱۲. عاشورا و سیاست.....
۱۱۵	۱۳. اسارت.....
۱۱۹	۱۴. شهادت طلبی.....
۱۲۱	۱۵. صبر و بردباری.....

فصل سوم: ویژگی های لفظی و ساختاری شعر عاشورا، پس از انقلاب اسلامی

۱۲۹	ویژگی های لفظی و ساختاری شعر عاشورا، پس از انقلاب اسلامی.....
۱۲۹	۱. زبان ساده و صمیمی.....
۱۳۴	۲. کاربرد واژه های عاشورایی.....
۱۴۰	۳. کاربرد ترکیبات نو.....
۱۴۱	الف. ترکیبات اضافی با کسره اضافه:.....
۱۴۷	ب. ترکیبات بدون کسره اضافه و مدغم.....
۱۴۸	۴. کاربرد قافیه و ردیف های عاشورایی.....
۱۵۸	الف. تسامح در قافیه:.....
۱۶۰	ب. قافیه و ردیف طولانی در غزل:.....

۱۶۸	۵. عینی بودن اشعار عاشورایی
۱۷۳	۶. تنوع در قالب‌های شعر عاشورا
۱۸۱	۷. تنوع در «وزن» و استفاده از اوزان جدید
۱۸۸	۸. وزن‌های طولانی و جدید
فصل چهارم: تأثیر متقابل عاشورا و دفاع مقدس در شعر پس از انقلاب اسلامی	
۱۹۳	تأثیر متقابل عاشورا و دفاع مقدس در شعر پس از انقلاب اسلامی
فصل پنجم: عاشورا در شعر کودک و نوجوان پس از انقلاب اسلامی	
۲۱۱	عاشورا در شعر کودک و نوجوان
فصل ششم: بررسی صور خیال در شعر عاشورایی پس از انقلاب اسلامی	
۲۲۳	شعر چیست؟
۲۲۶	صور خیال
۲۲۸	صور خیال در شعر عاشورایی
۲۳۵	بررسی آثار مرثیه سرایان معاصر
۲۳۶	۱. محمد علی معلم دامغانی
۲۴۰	۲. سید علی موسوی گرمارودی
۲۶۷	۴. شعر عاشورا سیروس عبدی
۲۶۸	۵. نیزه زار فاجعه مرتضی اردستانی
۲۷۰	۶. نیمی از خورشید سعید بیابانکی
۲۷۱	۷. با کاروان نیزه علیرضا قزوه
۲۸۵	نتیجه‌گیری
۲۸۹	منابع و مآخذ

مقدمه

اگر چه ادبیات و شعر عاشورا قدمتی به دیرینگی زبان و شعر پارسی دارد و بیش از هر موضوع دیگر بر این گونه‌ی ادبی تأثیر گذار بوده است. متأسفانه در هیچ دوره‌ای تاکنون آن طور که شایسته و سزایند است به آن پرداخته نشده و در عرصه‌ی تحقیق و پژوهش مهجور مانده است.

علی‌رغم اینکه در هیچ کدام از موضوعات ادبی موضوعی به گستردگی و دراز دامنی و به قدمت این گونه‌ی هنری وجود ندارد ولی شاهد آن هستیم که زوایای پیدا و پنهان آن تا حد زیادی ناشناخته مانده و تنها به ماه محرم و زمان عزاداری محصور گردیده است تا جایی که این گونه‌ی هنری در حد نوحه و مرثیه در اذهان عموم محدود مانده است.

عوامل مختلفی در به وجود آمدن این دیدگاه و مهجوریت آن نقش داشته است که به این بحث مربوط نمی‌شود و خود می‌تواند موضوع مقالاتی در این خصوص باشد. اگر به تاریخچه‌ی شعر عاشورا مراجعه کنیم متوجه می‌شویم که از آغاز تا دوره‌ی صفویه این گونه‌ی هنری به طور جدی مطرح نبوده و تنها به صورت تلمیحات و گاه به صورت محدود در آثار شاعران نمایان شده است.

در دوره‌ی صفویه با توجه به روی کار آمدن حکومت تشیع به این گونه‌ی

ادبی توجه خاص صورت گرفت و به دلیل توجه پادشاهان این سلسله، دوره‌ی کمی آفرینش این آثار بود، اگر چه در محتوا و کیفیت چندان تغییراتی صورت نگرفت.

انقلاب اسلامی باعث تحول بنیادین در این نوع ادبی گردید. این امر باعث شد این گونه شعر از جهات گوناگون شاهد دگرگونی‌هایی باشد.

موضوع این کتاب به منظور شناسایی بیشتر این گونه‌ی ادبی و تغییرات صورت گرفته در آن پس از انقلاب اسلامی انتخاب گردید و نگارنده سعی دارد علاوه بر شناخت این نوع هنری در حد توان و زمان به ویژگی‌های این موضوع اشاره نماید و تغییرات به وجود آمده در ساختار، محتوا و صور خیال آن با تتبع در آثار موجود آشکار سازد.

آن چه تا دهه‌ی اخیر در خصوص شعر عاشورا به رشته‌ی تحریر در آمده است تنها به منابع این نوع ادبی بر می‌گردد و نمی‌توان به آن به عنوان منابع تحقیقی نگاه کرد. اگر چه در مورد تاریخ ادبیات آثاری پژوهشی توسط محققین ایرانی و خارجی تدوین شده است. ولی در مورد شعر عاشورا که از موضوعات دراز دامن ادبیات به حساب می‌آید توجه چندان‌ی صورت نگرفته است.

تمام آن چه امروز به عنوان آثار گزارشی و تحقیقی عاشورایی می‌توان به آن اشاره کرد آثاری است که حاصل تلاش معاصرین است. غالب این آثار متعلق به پس از انقلاب اسلامی است که از تعدد چندان‌ی هم برخوردار نیست.

عمده‌ی تحقیقات صورت گرفته در دهه‌ی قبل از انقلاب به نگاه‌های تازه به عاشورا بر می‌گردد که عموماً در نوشته‌ها و سخنرانی‌های نویسندگان و خطیبان وجود دارد که به تحلیل تحریفات صورت گرفته، می‌پردازد. در این

دوره می‌توان به آثاری از افرادی هم چون: شهید مطهری، دکتر علی شریعتی و شهید هاشمی نژاد و دیگران اشاره کرد.

پس از انقلاب اسلامی با ایجاد فضای جدید، نگاهی تازه به عاشورا صورت گرفت که این نگاه به زوایای مختلف این حادثه‌ی بزرگ برمی‌گردد. این امر باعث شد، محققین در زمینه‌های مختلف به این حادثه بنگرند و به پژوهش در ابعاد مختلف این موضوع پردازند. یکی از این کاوش‌ها به ادبیات و شعر عاشورایی برمی‌گردد.

طبق پژوهش‌های صورت گرفته به وسیله نگارنده، این نتیجه به دست آمد که در این مورد هم تحقیقاتی صورت گرفته و آثاری آفریده شده است که با توجه به اهمیت این حادثه‌ی بزرگ بسیار اندک است. در زیر به بعضی از این آثار که ممکن است به صورت مقالات، جزوات و کتب در این زمینه باشد اشاره خواهد شد.

۱. شرح منظومه‌ی ظهر (دکتر غلامرضا کافی): این کتاب در هفت فصل، با فصل بندی جامعی به رشته‌ی تحریر در آمده است. نویسنده پس از اشاره، سرآغاز، پیش گفتار، چکیده، فصول کتاب را با کلیات آغاز می‌نماید و پس از مقدمه به پیشینه‌ی تحقیق می‌پردازد. در فصل دوم به موضوعاتی همچون: شعر و شعر، شناخت شیعه اشاره می‌کند. در ادامه تاریخ شعر عاشورا را به چهار دوره تقسیم می‌کند که عبارتند از: عصر اول (قرن ۴ تا پایان قرن ۹)، عصر دوم (دوره‌ی صفویه)، عصر سوم (افشاریه، زندیه و قاجاریه)، عصر چهارم (دوره‌ی معاصر از سال ۱۳۰۰ خورشیدی به بعد).

۲. شکوه شعر عاشورا در زبان فارسی (محمد علی مجاهدی): این کتاب در شش فصل، یک مقدمه‌ی کوتاه و مأخذ و نمایه‌ای در ۵۶۰ صفحه تألیف شده است. عنوان‌های اصلی کتاب عبارتند از: شعر از نظر قرآن و سنت، پیشینه‌ی

شعر عاشورا در زبان فارسی، سیر تطور تدریجی شعر عاشورا، علل رویکرد شاعران به مفاهیم ارزشی عاشورا، در دو دهه‌ی اخیر، بایدها و نبایدها در شعر عاشورایی و نوحه‌ها و شعارهای عاشورایی.

۳. نگرش انتقادی تاریخی به ادبیات عاشورا (سید عبدالحمید ضیایی): این کتاب در دو بخش تنظیم شده است

بخش اول - عاشورا، منابع تاریخی و ادبی

بخش دوم - نقد جامعه‌شناسی ادبیات عاشورا

۴. درباره‌ی ادبیات و هنر دینی (مجموعه مقاله، مصاحبه و نقد و نظر): مطالب این کتاب در دو بخش تدوین و تنظیم شده‌اند:

کلام اول - مقالات - گفتگو، نقد و نظر - مأخذ شناسی

کلام آخر

۵. نگرشی به مرثیه سرایی در ایران (جلد اول)

۶. فرهنگ عاشورا و امام خمینی (مجموعه مقالات اولین کنگره‌ی امام خمینی فرهنگ عاشورا)

- نهضت عاشورا و دفاع مقدس

- فرهنگ عاشورا

- نگاهی و نقدی گذرا بر مداخله‌ی مراثنی اهل بیت و تأثیر اندیشه‌های امام خمینی در هنر و ادبیات انقلاب اسلامی

۷. فرهنگ عاشورا و امام خمینی در مجموعه مقالات دومین کنگره‌ی بین المللی امام خمینی و فرهنگ عاشورا

- تأثیر فرهنگ عاشورا بر شعر پس از انقلاب اسلامی

- سیری در ادب عاشورایی و نگاهی به تجلی آن در ادبیات انقلاب اسلامی

- مرثیه سرایی در شعر فارسی تا آغاز قرن نهم هجری
- ۸. عاشورا سرایی در ادب فارسی، از آغاز تا دوره‌ی بازگشت
- ۹. عاشورا و شعر فارسی
- ۱۰. مرثیه سرایی در ادبیات فارسی تا پایان قرن هشتم
- ۱۱. همچنین با توجه به جستجوهای که در سایت‌های اینترنتی برای این منظور صورت گرفت بعضی از مقالات کوتاه مشاهده گردید که از آنها در تهیه و تدوین این بحث استفاده شده است.
- برای رعایت انصاف، در ذیل به بعضی از آنها اشاره خواهد شد.
- اسرار آگاهی - درباره‌ی شعر عاشورایی سهیل محمودی
- نوشتاری درباره‌ی شعر عاشورایی دکتر محمد رضا سنگری
- شعر عاشورایی، گونه‌ای جدید از شعر معاصر است محمد علی سپانلو
- آسیب شناسی فرهنگ عاشورا
- ادبیات عاشورا
- نگفتن شعر عاشورا، به دلیل بی علاقه‌گی نیست محمد شمس لنگرودی
- رویکرد شاعران جوان به شعر عاشورایی جدی‌تر است حسین اسرافیلی
- شاعر شعر عاشورایی باید به درک روشنی از حماسه برسد عبدالرحیم سعیدی راد
- شعر عاشورایی حامی جدی ندارد کامران شرفشاهی
- در این تحقیق به چهره‌ی شعر عاشورا پس از انقلاب اسلامی و ویژگی‌های آن پرداخته شده است. نگارنده برای رسیدن به این منظور سعی نموده است

با مراجعه به متون موجود عاشورایی از آغاز آفرینش این گونه‌ی ادبی در زبان پارسی، به پیشینه‌ی این نوع ادبی در زبان فارسی دست یابد. بدین منظور به دواوین شاعران که در این عرصه سروده‌هایی داشتند مراجعه گردید. البته قبل از آن به بعضی از متون عربی موجود مراجعه شد که نمونه‌هایی از آن در فصل دوم ارائه شده است.

در ادامه برای بررسی موضوع اصلی این بحث که بررسی ویژگی‌های شعر عاشورایی پس از انقلاب اسلامی می‌باشد، به آثار موجود در این زمینه مراجعه گردید که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- کتب تحقیقی منتشر شده در این زمینه که تعداد آن بسیار اندک بود.

- مجموعه مقالات موجود که عمده‌ترین منابع موجود در این موضوع بودند.

- رجوع به سایت‌ها و وبلاگ‌های موجود در اینترنت.

- استفاده از کتب مذهبی پیرامون عاشورا.

- استفاده از نظرات صاحب نظران و اساتید بزرگوار.

- تهیه جدیدترین مجموعه‌های عاشورایی.

- تهیه مجموعه‌های «یادواره شب شعر عاشورا».

- مراجعه به کتاب خانه‌های سطح استان فارس.